

Liturgie s mládeží v německé jazykové oblasti

Zdeněk Demel

Úvod

Tato stať si klade za cíl věnovat pozornost problematice slavení liturgie s mládeží, jak je reflektována v německé odborné literatuře, a dále též nejnovějším snahám zejména v Rakousku a Německu o přizpůsobení liturgie mládeži. Český čtenář bude pod pojmem liturgie s mládeží rozumět nejspíše „kytarovou“ či „rytmickou“ mši, tedy eucharistickou bohoslužbu s použitím hudebních a písňových forem blízkých těm, které lze slyšet z rádia. Když se však podíváme na některé poslední snahy u našich německých a rakouských sousedů, zjistíme, že ještě víc než hudba charakterizuje liturgii mládeže to, že se tématicky vztahuje k životu mladých lidí. Záběr předkládaného pojednání je omezen na německou jazykovou oblast jednak proto, že s těmito sousedními zeměmi je snadnější kontakt, a jednak proto, že německá odborná literatura v tomto oboru je pro autora nejdostupnější. I když si tato stať rozhodně nečiní nárok na úplnost, může být i přes své ohraničení pro českou teologickou oblast obohacující a inspirující.¹

1. PROPAST MEZI MLÁDEŽÍ A LITURGIÍ

Vztah mezi mladými a oficiální liturgií církve dnes charakterizuje dalekosáhlé odcizení jak na teologické, antropologické, tak i na interpersonální a kulturní rovině. Na teologické rovině, čili na rovině víry, se to projevuje ve vztahu mladých k Bohu, k Písmu svatému, k tradovanému učení církve, k tradičním formám spirituality, lidové zbožnosti a modlitby.

Na antropologické rovině lze pozorovat odcizení mezi mladými a liturgií hned v několika oblastech: mladí jsou ve věku hledání identity, ale běžná podoba liturgie jim v tom nenabízí žádnou pomoc; mladí by chtěli liturgii se zřetelným vztahem k jejich životu, ale klasická liturgie církve nemá žádný vztah k jejich světu; mladí touží po společenství, ale setkávají se s anonymní a neosobní liturgií; mladí chtějí prožívat liturgii celostně (s tělem, duší, všemi smysly), ale namísto toho je v liturgii oslovován jen rozum, nikoli však cit; a konečně, mladí se svou touhou po stále novém a po kreativě narážejí na strnulost liturgických forem.

Na rovině meziosobních vztahů můžeme pozorovat odcizení mezi mladými a křesťanskou obcí (dospělých) na jedné straně, a mezi mladými a kněžími na druhé straně. Mladí nacházejí jednak málo pochopení, tolerance a vstřícnosti u dospělých

¹ Samozřejmě jsem si vědom, že by bylo vhodné prostudovat i anglofonní a frankofonní literaturu.

ve farnosti, a mnohdy je též velmi komplikovaný jejich vztah ke knězi. To vše může mladým ztěžovat přístup k liturgii.

Na rovině kultury se odcizení mezi mladými a liturgií projevuje opět v několika vrstvách: nejprve je pro mladé obtížné přijmout liturgii v její podobě dané dlouhým historickým vývojem – chtěli by liturgii obnovit podle svých představ a přání; dále je třeba konstatovat, že mladým jsou liturgické symboly a znamení jen málo srozumitelné; též liturgickou řeč vnímají mladí jako velmi zvláštní a nesrozumitelnou; odcizení existuje samozřejmě i v oblasti běžné liturgické hudby, která mladým připadá staromódní; a nakonec je třeba ještě zmínit odcizení v otázce charakteru a uspořádání liturgického prostoru.²

Vývody zde uváděné pro dobu před dvaceti léty neztratily nic na své pravdivosti, naopak trend odcizení mládeže (a nejen jí) vůči liturgii církve se ještě prohloubil, jak svědčí i mnohé následující statistické údaje. Navíc došlo v oblasti mládežnické kultury k pluralizaci a individualizaci konceptů sebepojetí mládeže, které jsou na rozdíl od dřívějších konceptů mládežnické kultury vázány na volný čas a konzum a nemají žádný vztah ke škole.³ Díky pluralizaci mládež žije v různých životních světech, což klade nové nároky na pastorační přístupy k mládeži: ke každému mládežnickému světu by církev měla přistupovat jinak.

2. NÁBOŽENSKÁ SITUACE MLÁDEŽE NA KONCI 20. STOLETÍ A NA ZAČÁTKU 21. STOLETÍ

Odcizení mládeže vůči víře, církvi a její liturgii lze doložit výzkumy provedenými v Německu, Rakousku a též v České republice.

2.1 Situace mládeže v první polovině 80. let 20. století v SRN

Proces odcizování se mládeže víře a církvi je dlouhodobý. Např. průzkum mládeže ve věku 15–24 let provedený v SRN v r. 1984 ukázal, že 77 % mužské katolické mládeže a 71 % ženské mládeže se vůbec neúčastní liturgie církve. Přitom neúčast stoupala s věkem: ve věku 15–17 let byla neúčast mužské mládeže 65 %, ženské mládeže 61 %; ve věku 18–20 let 76 %, resp. 66 %; ve věku 21–24 let 86 %, resp. 78 % (posledně uvedené údaje se týkaly mládeže bez rozlišení konfese). Uvážíme-li dále, že většina ostatních mladých křesťanů se účastní bohoslužeb ve farnosti nepravidelně nebo zřídka, jeví se problém odcizení ještě větším.⁴

² Srov. M. KLÖCKENER, „Die entfremdete Beziehung zwischen Jugendlichen und Liturgie,“ *Liturgisches Jahrbuch* 39 (1989): 228–252, zde 233–248.

³ Srov. např. D. BAACKE – W. FERCHHOFF, „Jugendkulturen,“ in *Lexikon der Pastoral*, sv. 1, ed. K. Baumgartner a P. Scheuchenpflug, Freiburg i. Br.: Herder, 2002, sl. 793–794.

⁴ Srov. W. FUCHS, „Konfessionelle Milieus und Religiosität,“ in *Jugendliche und Erwachsene '85: Generationen im Vergleich: Studie im Auftrag des Jugendwerks der Deutschen Shell*, sv. 1, Opladen: Leske und Budrich, 1985, s. 265–304, zde s. 273.

2.2 Situace mládeže v první polovině 90. let v Rakousku

Při výzkumu v první polovině devadesátých let 20. století v Rakousku se zjistilo, že max. 18 % mladých se pravidelně účastní nedělní liturgie, vazba mladých na farnosti je velmi nízká (nejinak je tomu ale u jejich rodičů) a především mladí dospělí nad 20 let se potichu rozloučili s náboženskou praxí.⁵

Jednou z příčin tohoto stavu může být obecný nezájem mladých o instituce, který vykazuje stoupající tendenci. Potvrdil to i výzkum hodnot mládeže provedený v devadesátých letech v Rakousku,⁶ podle kterého dominovaly „touha po malém štěstí“ a „touha po vlastním Já“, kdežto zájem o věci veřejné („velký svět“) byl velmi malý. Výzkum dospěl k následujícím závěrům:

„Touha po malém štěstí“ – Rakouská mládež devadesátých let přikládala velkou hodnotu „malému světu“: toužila mít domov a kořeny, toužila po rodinném bezpečí, partnerství a přátelství, a někteří též po náboženském poutu.

Nezájem o „velký svět“ – Ruku v ruce s tímto zjištěním šel údaj, že tehdejší rakouská mládež nejevila zájem o „velký svět“. Společnost a politika, náboženství a církve rozhodně nepřitahovaly pozornost mládeže. V důsledku toho se jen velmi málo angažovala ve společenském životě, v politice, ale též v životě farností a církevních organizací a hnutí. Nadřazení přestali být životním vzorem, místo toho nastoupila péče o vlastní rozvoj. Spolu s tím se projevoval velký odpor vůči autoritářství, naproti tomu mladí kladli důraz na individualitu a autonomii.

„Touha po vlastním Já“ – U mladých dominovala touha po uspořádání života podle vlastní zodpovědnosti, přání být originální/nezaměnitelný, touha po individualitě (individualizace), úsilí o sebeuskutečnění, sebe prezentaci, estetizaci života.⁷

Devadesátá léta 20. století jsou téměř v celé Evropě poznamenána ztrátou významu institučního náboženství, tedy především ztrátou významu křesťanských církví. Tato ztráta je nejcitelnější zejména u mladé generace a má především tři kořeny:

Jak nová religiozita, tak stoupající význam jiných náboženství (islám) vlivem migrace obyvatelstva vedly v mnoha zemích Evropy ke ztrátě monopolního nároku křesťanství. Pod vlivem dalekosáhlého odinstitucionalizování nejsou už církve zejména mladými lidmi vnímány jako relevantní a době přiměřené instituce a ztratily důvěru.

Stále menší podíl mladých lidí je ochoten se identifikovat s věroukou a postoji církví. Tuto skutečnost lze interpretovat jako nejistotu, ukazuje však také na nízkou informovanost ve věci křesťanské víry. Současně však ještě nikdy nebyl mezi mládeží tak velký zájem o náboženství a náboženské záležitosti – a to zcela svobodně a vědomě. Nutno však dodat, že tento zájem se většinou míjí s křesťanskými církvemi.

⁵ Srov. C. FRIESEL, „Die postchristliche Jugend: Herausforderung für Kirche, Gemeinde und Liturgie,“ *Heiliger Dienst* 1 (1995): 19–27, zde 21–22.

⁶ Hodnoty se zde chápou sociologicky jako vědomé nebo nevědomé představy o tom, co je žádoucí, projevující se jako preferenční modely při volbě mezi různými alternativami jednání. Srov. C. HUBIG, „Wert,“ in *Staatslexikon: Recht, Wirtschaft, Gesellschaft*, sv. 5, ed. Görres-Gesellschaft, Freiburg i. Br.: Herder, 7. vyd., 1989, sl. 964.

⁷ Srov. C. FRIESEL, „Tausend Leben könnt' ich leben: Werthaltungen und Lebensstile österreichischer Jugendlischer in der modernen Gesellschaft,“ *Heiliger Dienst* 1 (1995): 7–18, zde 9.

vemi. Tato religiozita je poměrně velmi subjektivní, což dokládá také zjištění, že jedna čtvrtina patnácti až pětadvacetiletých v té době měla jen mlhavé povědomí, co religiozita vůbec znamená, jak se definuje, jak se pořádá a k jakým důsledkům vede.⁸ Nová či alternativní religiozita však není *příčinou* ztráty významu křesťanství a církví, nýbrž je toho *důsledkem*. Příčinu toho, že křesťanství ztrácí v Evropě na významu, třeba spíše hledat v tom, že jsou „ucpané kanály předávání víry“. Především rodina přestala být místem jejího předávání. S intenzitou náboženské praxe rodičovské generace ve věku 40–49 let to není o nic lepší než u jejich dětí. Význam náboženské výchovy v rodině a „křesťanská víra“ jako výchovný cíl dramaticky klesly. Církevní práce s mládeží toto manko náboženské socializace nemůže nahradit, a ani to není její úkol.

A výuka náboženství, u většiny mladých (v Rakousku) skoro jediný prostředek předávání víry, se ocitá ze všech stran pod velikým tlakem: některé kruhy chtějí místo něho etiku a učitelé náboženství se pohybují mezi požadavkem mladých, kteří by si spíše přáli pomoci s řešením životních otázek, zatímco ze strany církve se spíše žádá předávání obsahu víry.

A též pro oblast liturgie platí, že se sotva dotýká životních problémů mladých. Průzkumy mládeže ukazují více méně stále totéž: bohoslužby jsou nudné, říká se a zpívá pořád to samé, kázání nemají vztah k životním problémům mladých. Za tím se skrývá – zejména pokud jde o občasně účastníky – skutečnost, že symboly a řeč jsou nesrozumitelné a velmi vzdálené kulturním formám, na které jsou mladí zvyklí. Mladým není jasné, co se při bohoslužbě vlastně děje, z liturgie se stává místo, kde se mladí spíše *odnaučí věřit* (Rolf Zerfaß).⁹

2.3 Situace mládeže ve střední a východní Evropě podle projektu „AUFBRUCH 98“

Též studie v rámci výzkumného projektu „AUFBRUCH 98“ prováděného Vídeňským pastoračním fórem pro podporu církví ve východní a střední Evropě ukázala, že religiozita mladé generace je mnohem menší než u nejstarší generace. Přitom tendence poklesu religiozity sleduje klesající věk, ale v některých zemích střední a východní Evropy (Chorvatsko, Litva, Maďarsko, Rumunsko, Slovensko) lze u nejmladší sledované věkové skupiny (18–20 let) sledovat vzestup (největší pak na Slovensku). Nejmladší dospělí jsou tedy v těchto zemích více náboženská než ti o něco starší. Ale v ČR, v Polsku, ve Slovinsku, na Ukrajině, ve východním Německu je v této věkové kategorii nejmenší zájem o náboženství (nejprudší pokles byl pozorován ve Slovinsku). Pokud jde o hodnocení církve, ukázal tento výzkum, že v předmoderních zemích všechny věkové skupiny vnímají církev jako člověku blízkou a ne odcizenou. Avšak jako pomáhající instituci ji vnímají jen starší lidé a ti pod čtyřicítkou. Překvapivé je distancování se od církve u lidí ve věku 41–60 let. Ti považují církev za hrozbu. V průměru moderních zemí je církev všemi věkovými

⁸ FRIESL, „Die postchristliche Jugend,“ s. 19–20.

⁹ Srov. tamtéž, s. 23–24.

mi skupinami vnímána spíše jako hrozba než pomoc. Jen starší nad 60 let považují církev za blízkou člověku, všechny mladší věkové skupiny spíše za odcizenou. Nejmladší věková skupina zaujímá ve srovnání s ostatními věkovými skupinami zvláštní pozici. Nejméně ze všech totiž považuje církev za nebezpečnou, zato však nejvíce ze všech za odcizenou.¹⁰

2.4 Exkurs: Situace české mládeže v 90. letech a na začátku 21. století

K podobným závěrům dospěl i Petr Sak ve své knize *Proměny české mládeže*,¹¹ ve které shrnuje výsledky svých třiceti sociologických výzkumů v průběhu třiceti let. Z výzkumů vyplývá, že zájem české mládeže o církev a náboženská témata kulminoval v roce 1993. V dalších letech klesá zájem a identifikace se všemi náboženskými a duchovními směry. Tento pokles je však diferencován. Čím byl směr módnější, tím strmější je pokles zájmu o něj. Zájem o katolickou církev a protestantské církve klesá nejmírněji. Poměrně stabilizovaný je také zájem o buddhismus.

Pozice náboženských a duchovních směrů má v české společnosti do značné míry generační charakter. Katolická církev je preferována výrazněji populací starší 45 let než mladou generací, avšak též u ní stále patří katolická církev k dominantní náboženské organizaci. Druhé místo v současnosti patří józe, která však své místo trvale posiluje. Podle vývoje postojů k jednotlivým náboženským směrům a podle preferovaných forem spirituality lze vyvodit, že spiritualita mládeže se posouvá od organizované, formalizované náboženské organizace k niterné spiritualitě, která má blízko k orientálním směrům, jako je buddhismus a jóga.

Do budoucna si mladá generace nejvíce přeje vývoj ve směru křesťanství, ale v jiné podobě, než je současný katolicismus a protestantismus. Členové církvi a sekt preferují variantu „tradiční katolické pojetí spirituality“. To vyplývá z absolutní převahy aktivních katolíků v tomto souboru. Jedinci mimo sekty a církve si nejvíce přejí vývoj ve směru zcela nových forem spirituality.¹²

Podle výzkumů Petra Saka a Karolíny Sakové shrnutých v knize *„Mládež na křižovatce“*¹³ vyplývá, že u mládeže ve věku 15–18 let je v porovnání se všemi ostatními církvemi a náboženskými společnostmi nejsilněji zakotven vztah k římskokatolické církvi, avšak ve srovnání s věkovými skupinami celé zbývající populace je pozice katolické církve u této skupiny mládeže nejslabší. Na dalších místech za katolickou církví je u mládeže ve věkové skupině 15–18 let jóga, New Age a buddhismus.

Po bouřlivém zájmu o náboženské otázky na počátku devadesátých let se u nás vztah mladé generace ke všem náboženstvím trvale zhoršuje. Jeden z hlavních vývojových trendů polistopadového vývoje české společnosti je vývoj od homogenity k heterogenitě, k diverzifikaci společnosti podle různých kritérií. To platí i o vývoji

¹⁰ M. TOMKA – P. M. ZULEHNER, *Religion im gesellschaftlichen Kontext Ost(Mittel)Europas*, Ostfildern: Schwabenverlag, 2000, s. 20–21.

¹¹ P. SAK, *Proměny české mládeže*, Praha: Petrklíč, 2000.

¹² Srov. INSOMA, „Resumé knihy ‚Proměny české mládeže‘ (3/5),“ www.insoma.cz/index.php?id=3&d_1=book&d_2=resume_cs&d_3=&n=5 [cit. 11. 10. 2008].

¹³ P. SAK – K. SAKOVÁ, *Mládež na křižovatce*, Praha: Svoboda Servis, 2004.

v oblasti náboženského a duchovního života. Větší část společnosti se přestává formálně hlásit k církvi. V tomto směru jde vývoj k masivní sekularizaci společnosti. Nositelem tohoto trendu je mladá generace. Avšak protikladně k tomuto majoritnímu pohybu se vyhraňují minoritní duchovně orientované skupiny mládeže. Takové skupiny mládeže existují v rámci křesťanství i v římskokatolické církvi, ale možná je dokonce typická pro dnešní dobu tzv. nová spiritualita, která se inspiruje buddhismem a dalšími východními duchovními směry.¹⁴

3. MLÁDEŽ A LITURGIE: PŘÍČINY ODCIZENÍ A MOŽNOSTI JEHO PŘEKONÁNÍ

Jestli má být liturgie pro mladé místem, kde se *učí věřit* a vrcholem křesťanského života, pak je třeba vzít jejich kritiku vážně (ostatně podobné názory sdílí i dospělí). Nejprve je třeba vzít do úvahy zcela rozdílné požadavky a nároky mladých na liturgii a rovněž to, že u nich existuje velká škála různých výchozích situací neboli „stupňů víry“. Kde se to ignoruje a slaví se strnulá „jednotná liturgie“, vede to k neúčasti jedněch a ke konzumnímu pasivnímu přístupu druhých. Pro slavení liturgie je třeba najít „spojující stupeň víry“, v němž se najde co možná nejvíce subjektivních stupňů a kde zůstává otevřený prostor pro rozvoj víry a osobní růst.¹⁵

Mladým musí být dána možnost podílet se na přípravě a realizaci liturgie (skutečná činná účast). A to platí nejen pro bohoslužby s mládeží, ale i pro bohoslužby obce.

Mají-li být mladí, resp. obec, ať už jako společenství nebo jednotlivci nositelem a subjektem liturgie, pak patří „psychosociální, emocionální zkušenosti s liturgicko-sakramentálním děním konstitutivně k liturgii: každá a každý je v tomto ohledu „liturgickým expertem““¹⁶ (podle lat. *expertus* = kdo něco zakusil). A zde teprve začínají praktické problémy: jestliže mají být vážně brány zkušenosti všech účastníků, musí mít i možnost své subjektivní zkušenosti do liturgie vnést. Na druhou stranu platí, že se z liturgie nemůže stát privátní záležitost, nýbrž stále musí uchovávat tradovaný smysl.

Z výzkumů opakovaně vyplývá, že mladým při liturgii vadí abstraktní texty a zvláštnost liturgické řeči. Vznikají tak řečové bariéry způsobené tím, že se mluví příliš odborně a slavené paschální mysterium se intelektualizuje, moralizuje nebo lživě sentimentalizuje, namísto toho, aby se vyjádřila jeho emocionální síla pomocí modliteb, homilie a znakového jednání, které by umožnily účastníkům se na liturgii plně podílet. Takové bariéry by se mohly odstranit, kdyby se mladým umožnilo vnášet do bohoslužby i své subjektivní pocity. Dále je třeba si uvědomit, že v ústředních textech a liturgických znameních stále budeme narážet na „pohoršení a nepohodlnost“ poselství a života Ježíše Krista, které byly a budou vždy v napětí se

¹⁴ Srov. INSOMA, „P. Sak, K. Saková: Mládež na křižovatce – Resume,“ www.insoma.cz/index.php?id=resume_cs&d_1=book_2 [cit. 11. 10. 2008].

¹⁵ Srov. J. FOWLER, *Glaubensentwicklung: Perspektive für Seelsorge und kirchliche Bildungsarbeit*, München: Kaiser, 1989, s. 115n.

¹⁶ H. WAHL, „Psychologische Aspekte bei der Spannung zwischen Glaubensvorstellungen und liturgischer Praxis,“ *Diakonia* 25 (1994): 159–166, zde 161.

současnou kulturou a společností. Zde bude zapotřebí obezřelé, trpělivé a svědecké práce, usilující o to, aby se liturgické prvky a symboly staly opět transparentními.¹⁷

K podobným zjištěním došla i Kateřina Gutwirthová, když prováděla průzkum pro svou diplomovou práci *Mládež a liturgie*.¹⁸ Zkoumaný vzorek tvořilo celkem 132 respondentů ve věku 14–25 let, z toho 95 dívek a 37 chlapců. Při odpovědích na otázku, co by změnili na běžné katolické mši (tedy ne přizpůsobené mládeži), vyslovili se respondenti nejčastěji pro změnu v hudbě, v kázání, aby se při liturgii více prožívalo společenství, aby při ní byla větší aktivita, aby se změnil přístup kněze, aby bylo více spontánnosti a srozumitelnosti. Pokud jde o kázání, stěžovali si respondenti na jejich přílišnou délku a nezajímavou a vzdálenou tematiku. Ně kterým respondentům připadají modlitby zdlouhavé a nicneříkající. U písní v kancionálu jim vadí jejich malá živost, zastaralé texty a málo srozumitelné slovní vazby. Respondenti byli také nespokojeni s tím, že se při mši neprožívá společenství a lidem není dána možnost aktivně se na bohoslužbě podílet. Zajímavé bylo zjištění, že i u mší přizpůsobených mládeži, kde je aktivní zapojení mladých mnohem větší, by však někteří mladí uvítali ještě větší možnost aktivně se zapojit. Někteří respondenti by přivítali, kdyby slavení liturgie bylo více osobní, přivítali by větší vstřícnost a toleranci ze strany starších lidí ve farnosti a též vhodnější uspořádání a vzhled liturgického prostoru (např. místo lavic židle, které umožňují variabilitu). A některým respondentům přijdou běžné mše málo spontánní, příliš moralizující a strnulé.¹⁹

Při liturgii slavené s mládeží by mělo být samozřejmostí, že mladí mohou svobodně uplatnit svou kreativitu jak co do textů, tak co do hudby. Aby oprávněné volání mladých po živé, době přiměřené a kreativní bohoslužbě bylo vyslyšeno, musí se ve farnostech přestat s rutinním slavením liturgie. Bohoslužba se musí stát místem, které skýtá prostor pro křesťanský smysl předávaných znamení a umožňuje, aby byla prožívána jako závazná a společenská životní skutečnost, a to tak, že všichni mají možnost se na ní prakticky podílet. Nejsou tedy jen účastníky, ale jsou zapojeni do liturgického dění i se svým hledáním a nouzí.

Nejde v první řadě o to, naplnit opět staré kostely mládeží a církevním institucím vrátit význam. Ale jde o to, přesvědčit mladé lidi, že křesťanská víra pro ně může být požehnáním, dárce smyslu a vykoupením. Jen tam, kde mladí lidé zakoušejí křesťanství jako relevantní pro svůj život a kde zakoušejí, že pomáhá řešit jejich problémy, jen tam může církev žít.²⁰

¹⁷ Srov. tamtéž.

¹⁸ K. GUTWIRTHOVÁ, *Mládež a liturgie: Problematika liturgie přizpůsobené mládeži a její některé moderní formy*, diplomová práce obhájená na Teologické fakultě JU v Českých Budějovicích, 2008.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 25–27.

²⁰ Srov. FRIESEL, „Die postchristliche Jugend,“ s. 27.

4. SLAVENÍ LITURGIE PŘÍZPŮSOBENÉ MLÁDEŽI

4.1 Stručné dějiny liturgie přizpůsobené mládeži

Po vylíčení náboženské situace dnešní mládeže je čas promluvit o snahách po liturgii přizpůsobené mládeži. S prvními takovými pokusy přišlo liturgické hnutí v Německu. Jeho úsilí umožnit lidem činnou účast na liturgii přenesl mezi mládež Romano Guardini, když ve společenství Quickborn začal slavit na hradě Rothenfels liturgii jako společně prožívané a uskutečňované posvátné dění. Odtud pak vedla cesta k oživení liturgického života farností.²¹

V liturgické konstituci *Sacrosanctum concilium* Druhého vatikánského koncilu najdeme několik článků, z nichž je možné vyvodit, že lze, či dokonce je třeba přizpůsobit slavení liturgie mládeži. V článku č. 19 jsou vybízeni duchovní správci, aby usilovali o „vnitřní i vnější aktivní účast věřících, a to úměrně jejich věku, okolnostem a způsobu života a stupni náboženské vyspělosti.“ V článku č. 34 je formulován požadavek, aby byly obřady „přizpůsobeny chápavosti věřících a zpravidla ať nepotřebují mnoho vysvětlení.“ A v článku č. 38 je zakotvena možnost „uplatnit oprávněné rozdíly a přizpůsobení vzhledem k různým společenstvím“ při „zachování podstatné jednoty římského ritu.“²²

Německá biskupská konference se této možnosti chopila již v roce 1970, když vydala směrnice pro slavení mší v malých společenstvích.²³ A právě na ně se odvolává Společná synoda biskupství v SRN v rozhodnutí o bohoslužbě,²⁴ když v kapitole 4 pojednává o bohoslužbách slavených s dětmi a mládeží. Jako pomoc k usnadnění přístupu mladých k eucharistické liturgii se vidí též konání bohoslužeb slova (odst. 4.2.2), protože většina mladých je vlastně na úrovni katechumenů, se kterými se přece během katechumenátu slaví bohoslužby slova. Při nich je také více volnosti pro přizpůsobení než při eucharistické slavnosti. Mše zvlášť přizpůsobené mládeži (odst. 4.2.3.1) mohou mladým usnadnit přístup k liturgii obce. Je vhodné je slavit spíše v rámci farních bohoslužeb ve všední dny. Zvlášť významné jsou tyto mše při mládežnických akcích. K nalezení odpovídající formy eucharistických slavností s mladými mohou pomoci již zmíněné směrnice pro skupinové mše. A vidí-li se jako potřebná ještě větší přizpůsobení, může se sáhnout po *Direktoriu pro mše s dětmi*²⁵ a zde uvedená kritéria přiměřeně vztáhnout na slavení mše s mladými. To platí třeba pro výběr čtení, pro použití pomůcek k ozřejmění textu a pro ostatní umělecké prvky, o kterých se tam mluví. Přitom však musí zůstat cílem ozřejmit mladým základní strukturu, dar a požadavek každé eucharistické slavnosti; ukázat, že

²¹ Srov. F. KOLBE, *Die Liturgische Bewegung*, Aschaffenburg: Pattloch, 1964, s. 48.

²² Konstituce o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, čl. 19, 34 a 38, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995.

²³ „Die Richtlinien der Deutschen Bischofskonferenz für Meßfeiern kleiner Gemeinschaften (Gruppenmessen),“ www.drs.de/fileadmin/Rechtsdoku/4/2/4/71_03_02.pdf [zveřejněno 24. 9. 1970, cit. 9. 7. 2009].

²⁴ Jde o rozhodnutí schválené na 8. valném shromáždění synody (18.–23. 11. 1975): *Gottesdienst: Ein Beschluss der Gemeinsamen Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland*, Heftreihe Synodenbeschlüsse 16, Bonn: Sekr. d. Dt. Bischofskonferenz, 1975.

²⁵ In *Eucharistické modlitby*, Praha: Liturgická komise Biskupské konference ČSFR, 1992, s. 10–20.

zvěstování Božího slova vyžaduje naši odpověď; být vděční za Boží jednání s námi a připraveni, vzít za měřítko vlastního života bezpodmínečnou odevzdanost Ježíše Krista Bohu a připravenost k přijetí eucharistického daru.

Pokud jde o místo, kde slavit eucharistii se skupinou mladých, lze se řídit směrnicemi pro skupinové mše. Když se nejví vhodným prostor kostela, měla by se mše slavit na jiném vhodném a důstojném místě. Čas je třeba zvolit tak, aby vyhovoval mladým, kdy jsou dobře disponováni pro naslouchání Božímu slovu a slavení eucharistie.

Při slavení eucharistie se skupinou mladých je třeba dbát na vyvážený poměr mezi bohoslužbou slova a vlastní eucharistickou částí. O víkendech či při jednáních může následovat agapé. Je však třeba zachovat vlastní charakter eucharistického slavení.

Aby se mladí mohli lépe účastnit eucharistické modlitby jakožto ústřední části mše, adresovala Synoda Německé biskupské konference v rámci rozhodnutí o bohoslužbě prosbu, aby v souladu s dopisem kongregace pro bohoslužbu z 27. 4. 1973 o eucharistických modlitbách požádala kongregaci pro svátosti a bohoslužbu o zavedení eucharistických modliteb pro slavení mší s mládeží.²⁶ Bohužel této žádosti nebylo dodnes vyhověno. Kongregace pro bohoslužbu se sice 8. 10. 1986 obrátila na biskupské konference ve věci průzkumu „Mládež a liturgie“,²⁷ výsledek se mi však nepodařilo vypátrat.

Dále bude pojednáno o některých církevních aktivitách z poslední doby, které mj. usilují též o slavení liturgie na „frekvenci, na které přijímá dnešní mládež.“²⁸

4.2 Bohoslužby v rámci projektu Jugendkirche

Projekt Jugendkirche začal v Německu a rozšířil se též do Rakouska a Švýcarska. Vůbec první asi byla evangelická Jugendkirche St. Johannis v Chemnitz (1997), v Rakousku St. Florian ve Vídni.²⁹ Cílem projektu je přemostit příkop mezi světem mladých a církevní kulturou a vytvořit prostory pro setkání s křesťanskou vírou. Akce v Jugendkirche mají mladým umožnit nový, atraktivní a často též neobvyklý přístup k církvi. Za tím účelem se v diecézi zpravidla vyčlení alespoň jeden kostel jen pro slavení liturgií mládeže. Nejde jen o mše, ale též o různé bohoslužby slova a jiné akce. U všech je charakteristické, že jejich podobu utvářejí sami mladí. V projektu Jugendkirche jde o propojení života mladých s křesťanským poselstvím, proto se spolupracuje se školami, proto je mladým dán volný prostor ke kreativitě, k experimentování s odvážnými idejemi, a k tomu všemu je jim k dispozici vyčleněný kostel. Pamatuje se též na sociální a diakonickou dimenzi. Protože jde o náročný

²⁶ Srov. *Gottesdienst* 4.2.3.1.

²⁷ Srov. KLÖCKENER, „Die entfremdete Beziehung zwischen Jugendlichen und Liturgie,“ s. 232, pozn. 22.

²⁸ Mluví o nich též K. Gutwirthová v již zmiňované diplomové práci.

²⁹ Moderní kostel na Wiedner Hauptstraße 97, 1050 Wien, srov. www.jugendkirche.at/ort.html.

projekt, bývá i vědecky doprovázen a vyhodnocován, dělá se mu profesionální reklama (na internetu) a hledá se pro něj podpora pomocí sponzoringu.³⁰

Pokud jde např. o Jugendkirche Wien, konají se zde také bohoslužby zvané „come to stay“ (psáno též come2stay nebo c2s). Jde buď o bohoslužby slova³¹ nebo o eucharistické slavnosti³² konané v neděli večer s dobrou hudbou a překvapivými tvůrčími elementy.

4.3 Bohoslužby v rámci projektu „find.fight.follow“

Projekt „find•fight•follow“ (ve zkratce též „fff“) patří dnes k největším projektům Katolické mládeže vídeňské arcidiecéze. Bohoslužby find•fight•follow jsou směsí „pop-events“ a moderních bohoslužeb mládeže. Původně šlo o název prvních tří bohoslužeb konaných v roce 2003 jako velké akce (events). Z jednorázového projektu však vyrostlo celé hnutí, které se snaží v bohoslužbách vytvořit prostor, aby mladí ve svém vztahu k Bohu mohli popojít vždy o krok dále. Dodnes tyto bohoslužby navštěvují tisíce mladých lidí a pro mnoho farností jsou inspirací při přípravě jejich bohoslužeb.

Bohoslužby find•fight•follow jsou koncipovány tak, aby byly zvláštním zážitkem. Přispívá k tomu pět prvků: mladá hudba, srozumitelná řeč, moderní technika, zajímavé metody a plné kostely.

Nejprve je snaha přivést do kostela *mladou hudbu* (tedy rockovou a populární), jakou je slyšet z rádia, ale s křesťanským obsahem. Někdy se sáhne i po šlágrech, ale opatří se novým, křesťanským textem.³³

Mluví se *srozumitelnou řečí*. Texty, modlitby, divadelní scénky, to všechno si píší mladí sami. Nesrozumitelná slova zde nemají žádnou šanci.

Bohoslužba se slaví tak, jak slaví mladí lidé: s dobrou zvukovou aparaturou a působivými světelnými efekty. *Technika* zde pomáhá předat poselství.

K vytvoření zážitku přispívají také *zajímavé metody* využívající moderní technologie: videosekvence, pouliční ankety, pantomimové sekvence, trojrozměrné brýle (brýle 3D), ankety dělané pomocí SMS.

Bohoslužby find•fight•follow se neslaví v komůrce, ale v *natřískaných kostelech* s 1000 až 3000 nadšených účastníků. A ti pak přivádějí též své kamarády.³⁴

Takové bohoslužby jsou samozřejmě velmi náročné na přípravu, techniku a finance. To je též jeden z důvodů, proč se tyto mše nekonají pravidelně každou neděli, nýbrž maximálně jednou za měsíc, a to vždy jinde. Na rozdíl od běžných mší mládeže nejsou dílem všech zúčastněných, nýbrž pouze týmu vytvořeného pro

³⁰ Srov. TABGHA – JUGENDKIRCHE OBERHAUSEN, „Was uns wichtig ist,“ www.jugendkirche-oberhausen.de/UEber-TABG.19.0.html [cit. 17. 10. 2008].

³¹ Srov. např. fotodokumentaci k bohoslužbě slova o 4. neděli adventní 2008, www.flickr.com/photos/mishell_wendl_1968/sets/72157611559720504 [cit. 7. 7. 2009].

³² Srov. např. fotodokumentaci k slavnosti eucharistie 9. 11. 2008 k výročí posvěcení Lateránské baziliky www.flickr.com/photos/mishell_wendl_1968/sets/72157608865786139 [cit. 7. 7. 2009].

³³ Tři písně z řady fff-bohoslužeb (*Freude, Your Love is Deep, Live*) jsou dostupné též na www.myspace.com/findfightfollow.

³⁴ Srov. „Über find.fight.follow,“ www.findfightfollow.at/php/aboutfff.php [cit. 17. 10. 2008].

konkrétní bohoslužbu. Při těchto mších se přijímá podobojí. Místo hostií se používá vecka nakrájená na čtverečky o velikosti $2 \times 2 \times 0,5$ cm. Se sv. přijímáním pomáhá celá řada pomocníků a pomocnic (něm. *Kommunionhelfer/innen*). A taková bohoslužba klade velké požadavky také na úroveň kněží, hudebníků a zpěváků, vyžaduje odborné zvukaře a osvětlovače.

Na závěr si dovolím připojit hodnocení bohoslužeb find • fight • follow také na základě vlastní zkušenosti.³⁵ Mše řady fff na první pohled připomínají show s hlučnou hudbou a spoustou světelných efektů. Nepodobají se mnoho běžné mši a přesahují přízpůsobení dovolená v Direktoriu pro mše s dětmi a ve směrnicích pro skupinové mše. Každá fff-bohoslužba je komponována tak, aby vše odpovídalo jejímu *tématickému oblouku*. Takže i eucharistická modlitba je zcela originální, bez větších změn jsou ponechána jen slova ustanovení. Něco podobného se na celocírkevní úrovni poprvé objevilo r. 1974, když byly vydány eucharistické modlitby „o smíření“ pro milostivý rok 1975.³⁶ Představují první případ, kdy tématu není přízpůsobena jen bohoslužba slova a příp. též preface, nýbrž i celá eucharistická modlitba.

Lze se ptát, zda by nebylo vhodnější pojmut tyto show-bohoslužby raději jako bohoslužbu slova a nikoli jako eucharistickou slavnost. Ale pořadatelům fff-mší záleží právě na „inkulturaci“ typického nedělního slavení, kterým je pro církev eucharistické shromáždění.

Po účasti na fff-mši v Göllersdorfu se jeví, že by těmto mším prospěly i chvíle ticha (s meditací nad obrazem, písní či scénkou). Rovněž si lze klást otázku, zda taková mše na způsob show pomůže účastníkům navázat či obnovit vztah s Bohem: člověk může být až příliš soustředěný na efekty a být spíše konzumentem jako třeba na koncertě. Také se lze tázat, zda se vedoucím bohoslužby vždy daří vytvořit autentickou atmosféru odpovídající zvolenému tématickému oblouku, nebo ji jen hrají.

Celkově však lze hodnotit mše řady fff jako pozitivní projekt, který může čas od času vytvářet alternativu k „normálním“ mším a může přilákat do kostela mládež, která se církvi spíše vzdaluje. Ta je vlastně pro pořadatele těchto mší cílovou skupinou. Proto se také nekonají pravidelně každou neděli, ale sotva jednou za měsíc.

ZÁVĚR

Kdo doprovází mladé lidi na jejich životní cestě víry, ten ví, že není snadné dosáhnout toho, aby se mladí lidé účastnili liturgie církve, zejména farní eucharistické bohoslužby. Většina z těch, které se jim v kostelech nabízejí, je spíše odrazuje: připadají jim vzdálené jejich životu, zastaralé, nudné a těžko srozumitelné.³⁷ Co dělat? Bylo by zapotřebí „kromě standardizovaných svátostných bohoslužeb, které mají dodržovat platný řád a struktury, ... i ... alternativních a diferencovaných forem

³⁵ Spolu s několika studenty Jihočeské univerzity jsem se 25. 1. 2009 v obci Göllersdorf v Dolním Rakousku zúčastnil fff-mše *Lachen geboten!* s tématickým obloukem smíchu.

³⁶ Česky in *Eucharistické modlitby*, s. 39–46.

³⁷ Srov. F. REINTGEN, *Das große Buch der Jugendgottesdienste*, Freiburg i. Br.: Herder, 2009, s. 7.

slavení ... prekatechumenálního a katechumenálního charakteru.³⁸ Jejich využití se nabízí zejména tehdy, když není nutné slavit eucharistii. Tyto „předliturgické“ formy jsou lépe přizpůsobitelné situaci člověka, který cítí potřebu být doprovázen životem, chce dát větší výraz a význam svým životním rozhraním a touží vyprosit si Boží ochranu v tísní nejrůznějších nejistot.³⁹

Jak by měla liturgie vypadat, aby byla pro mladé lidi přitažlivá? Liturgie slavená s mládeží by nejprve měla být „plná Boha a zážitkově silná“ (pastorační plán diecéze Pasov) a pak by rozhodně měla mít mladého ducha, měla by být „mladá“. To neznamená, že jí musí předsedat mladý kněz, rozhodně ale člověk mladého ducha, který má mladé lidi rád, chápe jejich problémy a snaží se jim být blízko. „Mladá“ liturgie by dále měla mít následující charakteristiky: v první řadě by se měla dotýkat života mladých s jejich problémy, radostmi, smutky a úzkostmi. Bohoslužby s mládeží by mělo vyznačovat užívání živého jazyka dobře srozumitelného mládeži, hudba a písně při nich by měly být „mladé“. Mělo by se při nich něco dít, tedy měla by se mladým umožnit opravdu činná účast na průběhu bohoslužby. Aby se však nepropadlo přílišnému aktivismu, nemělo by se zapomínat ani na chvíle ticha, ve kterých mohou písně, symbolická jednání a scénky „doznít“. Při bohoslužbách s mládeží by se též mělo pamatovat na názornost, dosahovanou pomocí výmluvných symbolů, scének atd. Velice důležité též je umožnit mladým celostní prožívání liturgie, tedy se zapojením všech smyslů. A slavení bohoslužeb s mladými samozřejmě předpokládá, že je bude připravovat tým, jehož podstatnou část tvoří mladí lidé, kteří při jejich přípravě budou moci uplatnit svou tvořivost. A pokud nejde o eucharistické bohoslužby, nemělo by se zapomínat ani na jejich ekumenický rozměr.⁴⁰ Pokud se bude pamatovat na tyto předpoklady, budeme moci chovat naději, že se mladí lidé budou (rádi) účastnit liturgie.

Liturgy with Youth

Keywords: Youth; Liturgy; Liturgy adapted for youth; fff-project.

Abstract: There is a culture gap between young people and the official liturgy of the Church. This paper deals with the relationship between the young and the liturgy since the early 1980s with its causes, and ways to bridge the gap between the young and the liturgy and also with some modern forms of liturgy adapted for youth.

Mgr. Ing. Zdeněk Demel, Th.D.
Katedra praktické teologie TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice

³⁸ K. SCHLEMMER, „Českobudějovické teze k pastoraci budoucnosti: 17 námětů k zamyšlení,“ in *Pronikavá změna pastorační nebo sebezáchovný provoz? Být církví misionářským způsobem / Pastoraler Aufbruch oder Selbsterhaltungsbetrieb? Missionarisch Kirche sein*, ed. Z. Demel a K. Schlemmer, České Budějovice: Teologická fakulta JU, 2005, s. 135–142, zde s. 138.

³⁹ M. LÄTZEL, „Gottesdienste mit Kirchenfernern: Differenzierungen,“ in *Räume öffnen: Gottesdienste feiern mit kirchlich Distanzierten: Ein Werkstattbuch*, ed. M. Lätzel, Regensburg: Pustet, 2005, s. 7–28, zde s. 27.

⁴⁰ Srov. REINTGEN, *Das große Buch der Jugendgottesdienste*, s. 8.